

GLOBALNE ŁAŃCUCHY WARTOŚCI

Funkcjonowanie, dylematy, wyzwania

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2024

Recenzja
Ewa Mińska-Struzik

Redakcja wydawnicza
Dorota Pitulec

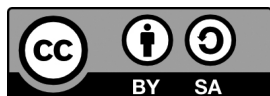
Korekta
Barbara Łopusiewicz

Opracowanie graficzne, skład i łamanie
Małgorzata Myszkowska

Projekt okładki
Beata Dębska

Na okładce wykorzystano zdjęcie z zasobów Adobe Stock

Publikacja dostępna na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0). Skrócona treść licencji na <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.pl>

ISBN 978-83-67899-38-3

DOI: 10.15611/2024.38.3

Cytuj jako: Drelich-Skulska, B., Bobowski, S. i Pasierbiak, P. (red.). (2024). *Globalne łańcuchy wartości – funkcjonowanie, dylematy, wyzwania*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

Wrocław 2024

Spis treści

Wykaz skrótów	7
Wstęp.....	9
CZĘŚĆ 1. Koncepcja, uwarunkowania i konsekwencje istnienia globalnych łańcuchów wartości.....	15
1. Teoretyczne i analityczne ramy koncepcji globalnych łańcuchów wartości (Szymon Mazurek)	16
1.1. Obszary analizy globalnych łańcuchów wartości.....	17
1.2. Zagadnienie podziału pracy i specjalizacji.....	19
1.3. Zagadnienie łańcucha wartości	21
1.4. Zagadnienie internalizacji.....	24
1.5. Zagadnienie lokalizacji.....	30
1.6. Zagadnienie liberalizacji i globalizacji	33
1.7. Zagadnienie technologii/branży	35
1.8. Zagadnienie cyfryzacji.....	38
1.9. Zagadnienie złożoności	40
1.10. Podsumowanie	42
Literatura	43
2. Czynniki rozwoju globalnych łańcuchów wartości (Monika Wojtas, Tomasz Białowąs)	47
2.1. Klasyfikacja czynników rozwoju globalnych łańcuchów wartości	48
2.2. Znaczenie postępu technologicznego.....	50
2.3. Liberalizacja polityki handlowej	53
2.4. Działalność korporacji międzynarodowych.....	57
2.5. Podsumowanie	62
Literatura	63
3. Wpływ globalnych łańcuchów wartości na gospodarkę (Monika Wojtas, Paweł Pasierbiak)	66
3.1. Wpływ na rozwój gospodarczy	67
3.2. Wpływ na rynek pracy	70
3.3. Wpływ na wartość i strukturę handlu międzynarodowego	73

3.4.	Transfer wiedzy i technologii	76
3.5.	Wpływ na małe i średnie przedsiębiorstwa (MŚP).....	78
3.6.	Podsumowanie	82
Literatura		84
4.	Metody szacowania handlu wartością dodaną i źródła danych statystycznych (Artur Klimek).....	87
4.1.	Koncepcja handlu zagranicznego mierzonego wartością dodaną.....	88
4.2.	Międzynarodowe tablice przepływów międzygałęziowych	90
4.3.	Sposoby dekompozycji eksportu brutto i metody szacowania handlu oparte na wartości dodanej	92
4.4.	Wpływ mierzenia handlu zagranicznego wartością dodaną na inne obszary ekonomii międzynarodowej.....	96
4.5.	Podsumowanie	97
Literatura		99
CZĘŚĆ 2. Ekspansja i transformacja globalnych łańcuchów wartości w ujęciu empirycznym		100
5.	Rozwój globalnych łańcuchów wartości w ujęciu historycznym (Tomasz Białowąs, Katarzyna Twarowska-Mól).....	101
5.1.	Wczesne doświadczenia geograficznego podziału procesu produkcji.....	102
5.2.	Rozwój handlu częściami i podzespołami w latach 60. i 70. XX wieku	103
5.3.	Pierwsze globalne łańcuchy wartości w latach 80. XX wieku.....	107
5.4.	Rozwój globalnych łańcuchów wartości od lat 90. XX wieku	108
5.5.	Podsumowanie	114
Literatura		116
6.	Globalne łańcuchy wartości w Azji (Sebastian Bobowski, Bogusława Drelich-Skulska)...	117
6.1.	Czynniki rozwoju globalnych łańcuchów wartości w Azji.....	118
6.2.	Rozwój globalnych łańcuchów wartości w Azji	122
6.3.	Wpływ GVC na gospodarki krajów Azji	134
6.4.	Podsumowanie	136
Literatura		138
7.	Globalne łańcuchy wartości w Ameryce Północnej (Paweł Pasierbiak, Monika Wojtas).....	140
7.1.	Czynniki rozwoju globalnych łańcuchów wartości w Ameryce Północnej	141
7.2.	Rozwój GVC w Ameryce Północnej.....	146
7.3.	Wpływ GVC na gospodarki krajów Ameryki Północnej	156
7.4.	Podsumowanie	158
Literatura		160

8.	Globalne łańcuchy wartości w Europie (Anna H. Jankowiak)	162
8.1.	Czynniki rozwoju globalnych łańcuchów wartości w Europie	163
8.2.	Rozwój GVC w Europie	166
8.3.	Wpływ GVC na gospodarki krajów Europy	175
8.4.	Podsumowanie	177
	Literatura	179
9.	Perspektywy rozwoju globalnych łańcuchów wartości (Bogusława Drelich-Skulska, Sebastian Bobowski, Jakub Marcinkowski)	180
9.1.	Globalne łańcuchy wartości w XXI wieku – dotychczasowe trendy	181
9.2.	Najważniejsze wyzwania stojące przed globalnymi łańcuchami wartości	186
9.3.	Perspektywy funkcjonowania globalnych łańcuchów wartości.....	187
9.4.	Globalne łańcuchy wartości w kontekście celów zrównoważonego rozwoju	189
9.5.	Podsumowanie	195
	Literatura	197
	Zakończenie	201

Wykaz skrótów

ACIA	(ASEAN Comprehensive Investment Agreement) – Kompleksowe Porozumienie Inwestycyjne ASEAN
ADB	(Asian Development Bank) – Azjatycki Bank Rozwoju
AEC	(ASEAN Economic Community) – Wspólnota Gospodarcza ASEAN
AI	(<i>artificial intelligence</i>) – sztuczna inteligencja
AMNE	(<i>activities of multinational enterprises</i>) – działalność przedsiębiorstw wielonarodowych
ASEAN	(Association of Southeast Asian Nations) – Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej
B+R	Badania i rozwój
BIT	(<i>bilateral investment treaty</i>) – bilateralny traktat inwestycyjny
CIF	(<i>cost, insurance, freight</i>) – koszt, ubezpieczenie, fracht
CPTPP	(Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership) – Kompleksowe Progresywne Porozumienie ws. Partnerstwa Transpacyficznego
CRM	(<i>customer relationship management</i>) – zarządzanie relacjami z klientami
DAV	(<i>domestic value-added</i>) – krajowa wartość dodana
DC	(<i>domestic content</i>) – wkład krajowy
EBC	(European Central Bank) – Europejski Bank Centralny
EFTA	(European Free Trade Association) – Europejskie Stowarzyszenie Wolnego Handlu
EMS	(<i>electronic manufacturing services</i>) – usługi produkcji elektronicznej
ERP	(<i>enterprise resources planning</i>) – planowanie zasobów przedsiębiorstwa
ESCAP	(The Economic and Social Commission for Asia and the Pacific) – Komisja Gospodarczo-Społeczna Narodów Zjednoczonych ds. Azji i Pacyfiku
EWG	Europejska Wspólnota Gospodarcza
FC	(<i>foreign content</i>) – wkład zagraniczny
FDI	(<i>foreign direct investment</i>) – zagraniczne inwestycje bezpośrednie
FDI RRI	(<i>FDI Regulatory Restrictiveness Index</i>) – Indeks Restrykcyjności Regulacyjnej ZIB
FOB	(<i>free on board</i>) – dostarczone na statek
FTA	(<i>free trade agreement</i>) – porozumienie o wolnym handlu
FVA	(<i>foreign value-added</i>) – zagraniczna wartość dodana
GATT	(General Agreement on Tariffs and Trade) – Układ Ogólny w sprawie Taryf Celnych i Handlu
GCC	(<i>global commodity chain</i>) – globalny łańcuch towarowy
GCI	(<i>Global Competitiveness Index</i>) – Globalny Indeks Konkurencyjności

Wykaz skrótów

GHG	(<i>greenhouse gases</i>) – gazy cieplarniane
GIN	(<i>global innovation network</i>) – globalna sieć innowacji
GVC	(<i>global value chain</i>) – globalny łańcuch wartości
HHI	(Herfindahl-Hirschman Index) – indeks Herfindahla-Hirschmana
ICT	(<i>information and communication technologies</i>) – technologie informacyjne i komunikacyjne
IIA	(<i>international investment agreement</i>) – międzynarodowe porozumienie inwestycyjne
IMD	(International Institute for Management Development) – Międzynarodowy Instytut Rozwoju Zarządzania
I-O tables	(<i>input-output tables</i>) – tabele wejścia-wyjścia
KTN	korporacja transnarodowa
MIPS	(<i>million instructions per second</i>) – miliony operacji obliczeniowych w ciągu sekundy
MNE	(<i>multinational enterprise</i>) – przedsiębiorstwo wielonarodowe
MRIO	(Multi-Regional Input-Output Tables) – Multiregionalne Tabele Wejścia-Wyjścia
MŚP	małe i średnie przedsiębiorstwa
NAFTA	(North American Free Trade Agreement) – Północnoamerykańskie Porozumienie o Wolnym Handlu
OECD	(Organisation for Economic Cooperation and Development) – Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju
OEM	(<i>original equipment manufacturer</i>) – producent oryginalnego wyposażenia
ONZ	Organizacja Narodów Zjednoczonych
PKB	produkt krajowy brutto
RCEP	(Regional Comprehensive Economic Partnership) – Regionalne Kompleksowe Partnerstwo Gospodarcze
RFID	(<i>radio-frequency identification technology</i>) – technologia identyfikacji radiowej
SDGs	(<i>Sustainable Development Goals</i>) – cele zrównoważonego rozwoju
SITC	(Standard International Trade Classification) – Standardowa Klasyfikacja Handlu Międzynarodowego
SNA	(<i>System of National Accounts</i>) – System Rachunków Narodowych
SUT	(<i>supply and use tables</i>) – tabele podaży i wykorzystania
TFA	(Trade Facilitation Agreement) – Porozumienie o Ułatwieniach Handlowych
TiVA	(Trade in Value Added) – Baza Handlu Wartością Dodaną
TNI	(<i>Transnationality Index</i>) – wskaźnik umiędzynarodowienia
UNCTAD	(United Nations Conference on Trade and Development) – Konferencja Narodów Zjednoczonych ds. Handlu i Rozwoju
WCY	(World Competitiveness Yearbook) – Światowy Rocznik Konkurencyjności
WEF	(World Economic Forum) – Światowe Forum Ekonomiczne
WIOD	(World Input-Output Database) – Światowa Baza Danych Wejścia-Wyjścia
WTO	(World Trade Organization) – Światowa Organizacja Handlu
ZIB	zagraniczne inwestycje bezpośrednie

Wstęp

Badania globalnych łańcuchów wartości (*global value chains, GVC*), w tym próby ich konceptualizacji, były prowadzone w ostatnich trzech dekadach przez przedstawicieli wielu dyscyplin i subdyscyplin naukowych, takich jak biznes międzynarodowy, ekonomia międzynarodowa, geografia ekonomiczna, międzynarodowa ekonomia polityczna, nauki o zarządzaniu czy polityka gospodarcza.

Autorzy prowadzący badania w obszarze biznesu międzynarodowego, tj. Mudambi (2008), Buckley (2009), Laplume i in. (2016) czy Kano (2018), analizowali GVC w odniesieniu do przewag konkurencyjnych przedsiębiorstwa, sposobów ich umacniania i wykorzystywania dzięki nawiązywaniu relacji z innymi podmiotami zaangażowanymi w procesy produkcyjne, projektowe, marketingowe czy dystrybucyjne w ramach łańcucha wartości.

GVC był rozpatrywany przez Mudambiego (2008) i Buckleya (2009) w kategoriach systemu zarządzania integrującego ogniwa łańcucha wartości rozproszone w przestrzeni międzynarodowej. W ujęciu Coe i Yeunga (2015) GVC to w istocie globalna sieć, która skupia powiązane ze sobą czynności produkcyjne, dystrybucyjne i konsumpcyjne obejmujące zarówno dobra, jak i usługi. Zdaniem Kano (2018) tego rodzaju sieć charakteryzuje bądź to hierarchiczna centralizacja wokół wiodącej korporacji transnarodowej (KTN), bądź też asymetria. Capaldo (2007) z kolei postrzegał GVC jako sieć heterogeniczną, wyróżniającą się specyficznymi atrybutami otwartości, głębi oraz zagęszczenia. Przedstawiciele ekonomii międzynarodowej, tj. Grossman i Rossi-Hansberg (2008), Johnson i Noguera (2012), Antràs i Chor (2013), Aichele i Heiland (2018), Lee i Yi (2018), koncentrowali studia nad GVC na mapowaniu przepływów handlowych w przestrzeni globalnej, jak również w wymiarze ekonomicznym i organizacyjnym powiązań kontraktowych pomiędzy KTN a partnerami biznesowymi, tj. dystrybutorami, dostawcami surowców, części i komponentów oraz partnerami strategicznymi.

Łańcuch wartości w ujęciu Kuźnar (2017) to ogół działań podejmowanych przez przedsiębiorstwa celem wytworzenia i dostarczenia dobra bądź usługi, a zatem określonej wartości, otoczeniu. Na łańcuch wartości składają się prace zarówno koncepcyjne, projektowe, wytwórcze, marketingowe, jak i dystrybucyjne, zatem powszechnie stosowane pojęcie łańcucha dostaw oznacza tak naprawdę jeden z podsystemów łańcucha wartości. W ramach tzw. odcinka górnego łańcucha wartości (*upstream*) zaangażowani są wytwórcy i dostawcy surowców, półproduktów, w dolnym natomiast (*downstream*) – wytwórcy dóbr finalnych, dystrybutorzy, sprzedawcy i odbiorcy finalni.

Beamon (1998) postrzega wobec powyższego łańcuch dostaw w kategoriach wertykalnej współpracy podmiotów biznesowych, tj. detalistów, producentów, dostawców i dystrybutorów, operujących w zintegrowanej strukturze. Kooperacja przewiduje w tym wypadku przetwarzanie pozyskanych surowców w dobra finalne, dostarczanie ich konsumentom końcowym za pośrednictwem sprzedawców detalicznych. Proces ten jest zwykle związany z intensywnym przepływem materiałów do przodu oraz wstecznym przepływem informacji w ramach przedmiotowego łańcucha.

Globalne łańcuchy wartości określane są w literaturze także mianem globalnych sieci produkcyjnych bądź globalnych łańcuchów dostaw (Coe i Yeung, 2015; Henderson i in., 2002). Przywołani tu autorzy wskazują na wiele cech charakteryzujących GVC, istotnych z perspektywy korporacji transnarodowych, takich jak elastyczność przestrzenna, ekonomia skali oraz przewagi kosztowe. Kompetencje menedżerskie, innowacyjne i marketingowe KTN umożliwiły im uzyskanie dostępu do wykwalifikowanej siły roboczej, zasobów naturalnych, dostawców usług logistycznych oraz rynków na niespotykaną dotąd skalę.

Globalne łańcuchy wartości opierają się na koordynacji działalności przedsiębiorstw realizujących wymienione wyżej procesy w przestrzeni globalnej (Folfas, 2016). Fragmentacja GVC, wspierana rozwojem technologii informacyjnych i komunikacyjnych (*information and communication technologies*, ICT), rozmieszczenie jego ogniw w różnych regionach świata dotyczy w coraz to większym zakresie także wyrafinowanych wiedzochłonnych procesów o wysokiej wartości dodanej (Fort, 2017; Gereffi i Fernandez-Stark, 2010). Korporacje transnarodowe (*transnational corporations*, TNCs) podejmujące decyzje w zakresie międzynarodowej konfiguracji ogniw GVC nawiązują ścisłą współpracę z wyspecjalizowanymi producentami oryginalnego wyposażenia (*original equipment manufacturer*, OEM), dostawcami usług produkcji elektronicznej (*electronic manufacturing services*, EMS), podwykonawcami (Coe i Yeung, 2015; Kimura i Obashi, 2011). Jak wskazują Coviello i in. (2017), koncepcja GVC obejmuje współcześnie nie tylko przedsiębiorstwa produkcyjne, ale także nowoczesne firmy usługowe i podmioty biznesu cyfrowego. Warto też zwrócić uwagę na tempo kształtowania się globalnych łańcuchów wartości w kontekście poszczególnych gospodarek i regionów świata, jak też na wpływ gwałtownych zmian zachodzących w otoczeniu geopolitycznym na ich dalszy wzrost i rozwój. Przekrój zagadnień i wyzwań analizowanych przez badaczy w niniejszej monografii można traktować jako potwierdzenie poczynionej konstatacji.

Celem monografii jest scharakteryzowanie teoretycznych i empirycznych aspektów powstawania, ekspansji oraz transformacji globalnych łańcuchów wartości w różnych regionach świata. Tezą monografii jest twierdzenie, że globalne łańcuchy wartości kształtują się pod wpływem procesów zachodzących w gospodarce światowej, determinujących kierunki rozwoju poszczególnych państw i regionów.

Pierwsza część opracowania zawiera cztery rozdziały, w których ukazano teoretyczne aspekty funkcjonowania globalnych łańcuchów dostaw. **Pierwszy rozdział** poświęcono przedstawieniu teoretycznych i analitycznych podstaw koncepcji GVC. Jest to zagadnienie/zjawisko wielowątkowe i multidyscyplinarne, stąd prowadzone rozważania skoncentrowano wokół ośmiu wątków tematycznych powiązanych z łańcuchami. Kolejno podjęto problematykę dotyczącą podziału pracy i specjalizacji, łańcucha wartości, granic przedsiębiorstwa, lokalizacji, liberalizacji i globalizacji, technologii i branży oraz zagadnienie złożoności. Celem **drugiego rozdziału** jest analiza czynników rozwoju GVC, których w literaturze przedmiotu wskazuje się bardzo wiele. Dążąc do zachowania przejrzystości rozważań, w pierwszej jego części podjęto próbę klasyfikacji czynników rozwoju GVC, a następnie omówiono najważniejsze z nich, czyli postęp technologiczny, liberalizację polityki handlowej oraz działalność KTN. Wymienione czynniki są rozpatrywane głównie na poziomie gospodarek krajowych oraz z perspektywy globalnej. Istotne natomiast jest również spojrzenie z punktu widzenia mikroekonomicznego, a zatem z perspektyw przedsiębiorstw i zarządczej, co również starano się uczynić. **Rozdział trzeci** ukazuje dominujące/najważniejsze obszary oddziaływania GVC na gospodarkę, a mianowicie: rozwój gospodarczy, rynek pracy, handel zagraniczny, obszar techniczno-technologiczny oraz sektor małych i średnich przedsiębiorstw. Warto jednak podkreślić, że gospodarka narodowa to złożony

system, w którym różne obszary się przenikają i wzajemnie wpływają na siebie. W **rozdziale czwartym** – zamykającym część pierwszą monografii – przedstawiono zaplecze analityczne niezbędne do zrozumienia konstrukcji globalnych łańcuchów wartości i narzędzi pozwalających na mierzenie przepływów wartości dodanej. Podkreślono potrzeby nowego podejścia do mierzenia handlu międzynarodowego w odniesieniu do wcześniejszych miar opartych na wartościach brutto, których stosowanie mogło prowadzić do błędnych wniosków. Następnie uwagę skoncentrowano na podstawowych elementach konstrukcji międzynarodowych tablic przepływów międzygałęziowych, które mają swoje źródło w statystykach krajowych. Szczegółowa dekompozycja handlu międzynarodowego pozwala na określenie wkładu poszczególnych gospodarek i gałęzi przemysłów do tworzenia wartości dodanej, ale także na ustalenie pozycji w ramach łańcuchów wartości. Rozdział kończą rozważania poświęcone wykorzystaniu wskazanego aparatu analitycznego w nowych obszarach zastosowań w polityce handlowej i analizie ekonomicznej.

Druga część monografii obejmuje zagadnienia związane z historycznymi fundamentami oraz fazami kształtowania się globalnych łańcuchów wartości, a także z ich charakterystyką we współczesnej gospodarce światowej. Koncepcja globalnych łańcuchów wartości zakłada tworzenie powiązań między krajami, które niekoniecznie są położone blisko siebie. Jednak badania handlu wskazują na szczególne znaczenie trzech bloków regionalnych, w których funkcjonują w dużym stopniu powiązania między krajami o charakterze wewnątrzregionalnym. W literaturze zaczęto je nazywać fabrykami: *Factory Asia*, *Factory Europe*, *Factory North America* (Baldwin i Lopez-Gonzalez, 2015), co zostało przybliżone w kolejnych rozdziałach. Drugą część niniejszej publikacji otwiera **rozdział piąty**, ukazujący proces tworzenia się GVC, poczynając od wskazania wczesnych doświadczeń geograficznego podziału procesu produkcji. Następnie zaprezentowano rozwój handlu częściami i podzespołami w latach 60. i 70. XX wieku. Kolejno ukazano pierwsze globalne łańcuchy wartości w latach 80. W ostatniej części rozdziału zaś zwrócono uwagę na dynamiczny rozwój GVC, który nastąpił od początku lat 90. XX wieku, wydzielając kilka etapów i wskazując na oddziaływanie kilku głównych czynników, które napędzały lub ograniczały ten proces. **Rozdział szósty** przybliży czytelnikowi region Azji Wschodniej, będący współcześnie w gospodarce światowej centrum/hubem produkcyjnym i usługowym, który oferuje szerokie spektrum atrybutów korporacjom transnarodowym tworzącym i koordynującym globalne łańcuchy wartości. Procesy integracyjne zachodzące w regionie Azji są skoncentrowane wokół Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej (Association of Southeast Asian Nations – ASEAN). Przejawia się to dynamicznym wzrostem liczby bilateralnych umów handlowych oraz traktatów inwestycyjnych, a w ostatnich latach tworzeniem megaregionalnych porozumień i bloków handlowych. Procesy integracyjne sprzyjają poprawie konkurencyjności gospodarek regionu, komplementarności ich struktur gospodarczych oraz wykształceniu specjalizacji produkcyjnej. W rozdziale szóstym scharakteryzowano globalne łańcuchy wartości w regionie Azji, ze wskazaniem na czynniki ich rozwoju, wskaźniki partycypacji, przeciętnej długości produkcji oraz dywersyfikacji eksportu wybranych gospodarek regionu za okres 2000-2021. Dopełnieniem rozdziału jest analiza wpływu GVC na zaangażowane w nie gospodarki oraz związane z tym wyzwania. Przedmiotem **rozdziału siódmego** jest region Ameryki Północnej, który odgrywał ważną rolę w procesie rozwoju globalnych łańcuchów wartości. Jako największy światowy importer oraz jeden z największych eksporterów w centrum zarówno regionalnych, jak i globalnych łańcuchów wartości znajdowały się Stany Zjednoczone. Poprzez integrację regionalną w ramach Północnoamerykańskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu (NAFTA) także Kanada, a zwłaszcza Meksyk miały szansę stać się bardziej aktywnymi uczestnikami sieci produkcyjnych. W rozdziale siódmym dokonano identyfikacji najważniejszych czynników rozwoju zaangażowania Stanów Zjednoczonych, Kanady i Meksyku w łańcuchy wartości,

ukazano charakterystykę powiązań w ramach GVC oraz podjęto próbę wskazania konsekwencji wynikających z uczestnictwa w tych powiązaniach. Kolejny **rozdział ósmy** ukazuje zaangażowanie gospodarek europejskich w funkcjonowanie globalnych łańcuchów wartości, choć skala ich udziału i możliwość kreacji łańcuchów jest zróżnicowana. Europa jest regionem o silnym zintegrowaniu regionalnym, co powoduje, że również rosnący udział Europy w GVC był wynikiem powiązań zaopatrzeniowych realizowanych w większym stopniu w ramach regionu niż z krajami trzecimi. Regionalna fragmentacja łańcuchów wartości zwiększała się przede wszystkim dzięki kolejnym etapom rozszerzania Unii Europejskiej (UE). Z drugiej strony ważna była również globalna fragmentacja, napędzana głównie przez większe gospodarki europejskie, takie jak Francja, Niemcy i Wielka Brytania, których powiązania z krajami azjatyckimi, jak Chiny czy Indie, w ostatnich latach znacznie się rozszerzyły (World Development Report, 2020).

W celu zachowania spójności metodologicznej oraz porównywalności danych wykorzystanych do badań/analiz przeprowadzonych w niniejszej monografii w rozdziale szóstym wykorzystano Multi-regionalne Tabele Wejścia-Wyjścia (Multi-Regional Input-Output Tables – MIRO) Azjatyckiego Banku Rozwoju za lata 2000-2021. Natomiast w rozdziałach siódmym i ósmym posłużono się wskaźnikami zaczerpniętymi z bazy danych TiVA opracowanej przez OECD. Ze względu na dostępność szczegółowych danych wykorzystano dwie wersje bazy TiVA OECD: 1) wstępną (tymczasową) wersję TiVA Principal Indicators: 2022 preliminary version (temporary), obejmującą zasięgiem czasowym lata 1995-2020 oraz 2) TiVA 2021, obejmującą lata 1995-2018.

Publikację zamyka **rozdział dziewiąty**, w którym wskazano perspektywy i wyzwania związane z rozwojem globalnych łańcuchów wartości, stanowiących immanentny atrybut współczesnej gospodarki światowej. Niewątpliwie w okresie hiperglobalizacji, datowanym na lata 1986-2008, stopniowo rosły udziały przepływów w ramach GVC w całkowitym wolumenie handlu światowego. Wynikało to z oddziaływania wielu czynników, na czele z upowszechnianiem neoliberalnej doktryny gospodarczej przez administracje Ronalda Reagana i Margaret Thatcher w drugiej połowie lat 80. XX wieku, jak również z gwałtownym rozwojem technologii informacyjno-komunikacyjnych u progu lat 90. (Dunning, 2006). Przejawem liberalizacji międzynarodowych przepływów dóbr, usług oraz czynników produkcji (na czele z kapitałem) były dynamiczny wzrost liczby regionalnych porozumień handlowych oraz reformy regulacyjne dokonywane w wielu dziedzinach (bariery taryfowe i pozataryfowe handlu, techniczne bariery handlu, rynek pracy, ochrona konkurencji, inwestycji, środowiska i własności intelektualnej). Podjęte działania zwiększyły zakres penetracji rynków o niskich i średnich dochodach przez KTN pochodzące z rynków rozwiniętych. Przedsiębiorstwa te, kierując się m.in. motywami kosztowymi, przemieszczały wybrane ogniwa łańcucha wartości do innych regionów świata bądź to na drodze zagranicznych inwestycji bezpośrednich (ZIB), outsourcingu, bądź offshoringu.

Ekspansję GVC zahamował globalny kryzys finansowy (2007-2009), którego pokłosiem było spowolnienie procesów globalizacji, określane także mianem slowbalizacji (Kandil i in., 2020). Kolejnym szokiem był wybuch pandemii COVID-19 i związany z nią lockdown, którego skutki spowodowały ograniczenia w transgranicznym przepływie towarów, mobilności siły roboczej, a także w dostępie konsumentów do rynków detalicznych. Zbrojna agresja Rosji na Ukrainę (luty 2022 r.) stanowiła kolejną barierę rozwoju międzynarodowych powiązań gospodarczych. Nie bez znaczenia jest także towarzyszący wspomnianym szokom nasilający się nacjonalizm ekonomiczny i protekcjonizm handlowy. W wyniku wpływu tych wydarzeń w literaturze przedmiotu i analizach ekonomicznych pojawiły się obawy co do trwałego odwrócenia procesu globalizacji, a w ślad za tym deglobalizacji GVC.

Trzecia i kolejne dekady XXI wieku będą okresem dynamicznych zmian i wyzwań dla funkcjonowania GVC. Kluczowych wyzwań należy upatrywać w konieczności zapewnienia ciągłości i bezpieczeństwa funkcjonowania GVC w turbulentnym otoczeniu międzynarodowym, dostępności metali ziem rzadkich, coraz bardziej powszechnym i dynamicznym rozwoju sztucznej inteligencji czy wreszcie konieczności wdrażania koncepcji i przestrzegania zaleceń *The 2030 Agenda for Sustainable Development*. Jest to o tyle istotne, że wskazane 17 celów zrównoważonego rozwoju (*The 17 Sustainable Development Goals (SDGs) to Transform our World*) uwzględnia aspekty środowiskowe i społeczne zachodzących zjawisk gospodarczych. We współczesnym zglobalizowanym świecie, w którym poszczególne gospodarki funkcjonują jak system naczyń połączonych, dążenie do realizacji SDGs staje się kwestią fundamentalną. Od tego bowiem zależy nie tylko rozwój GVC, lecz przede wszystkim przetrwanie planety Ziemia i budowanie dobrostanu wszystkich ludzi, którzy ją zamieszkują.

Serdecznie zachęcamy do studiowania zagadnień, które wskazano w niniejszej monografii. Wyrażamy także nadzieję, że zarówno rozważania teoretyczne, jak i studia empiryczne autorów opracowania nie tylko będą stanowić wkład do badań nad funkcjonowaniem globalnych łańcuchów dostaw, lecz przyczynią się do rozszerzenia pola badawczego przez kolejnych badaczy i analityków biznesu międzynarodowego.

Bogusława Drelich-Skulska, Sebastian Bobowski, Paweł Pasierbiak

Literatura

- Aichele, R. i Heiland, I. (2018). Where is the Value Added? Trade Liberalization and Production Networks. *Journal of International Economics*, 115, 130-144.
- Antràs, P. i Chor, D. (2013). Organizing the Global Value Chain. *Econometrica*, 81(6), 2127-2204.
- Baldwin, R. i Lopez-Gonzalez, J. (2015). Supply-chain Trade: A Portrait of Global Patterns and Several Testable Hypotheses. *World Economy*, 38(11), 1682-1721. <https://doi.org/10.1111/twec.12189>
- Beamon, B. M. (1998). Supply Chain Design and Analysis: Models and Methods. *International Journal of Production Economics*, 55(3), 281-294.
- Buckley, P. J. (2009). Internalisation Thinking: From the Multinational Enterprise to the Global Factory. *International Business Review*, 18(3), 224-235.
- Capaldo, A. (2007). Network Structure and Innovation: The Leveraging of a Dual Network as a Distinctive Relational Capability. *Strategic Management Journal*, 28(6), 585-608.
- Coe, N. M. i Yeung, H. W. C. (2015). *Global Production Networks: Theorizing Economic Development in an Interconnected World*. Oxford University Press.
- Coviello, N., Kano, L. i Liesch, P. W. (2017). Adapting the Uppsala Model to a Modern World: Macro-context and Microfoundations. *Journal of International Business Studies*, 48(9), 1151-1164.
- Dunning, J. H. (2006). Towards a New Paradigm of Development: Implications for Determinants of International Business. *Transnational Corporations*, 15(1), 173-227.
- Folfas, P. (2016). *Handel międzynarodowy mierzony wartością brutto oraz wartością dodaną – analiza porównawcza*. Oficyna Wydawnicza SGH.
- Fort, T. C. (2017). Technology and Production Fragmentation: Domestic versus Foreign Sourcing. *Review of Economic Studies*, 84(2), 650-687.
- Gereffi, G. i Fernandez-Stark, K. (2010). The Offshore Services Value Chain: Developing Countries and the Crisis. W: O. Cattaneo, G. Gereffi, C. Staritz (red.), *Global Value Chains in a Postcrisis World: A Development Perspective* (s. 335-372). World Bank.
- Grossman, G. M. i Rossi-Hansberg, E. (2008). Trading Tasks: A Simple Theory of Offshoring. *American Economic Review*, 98(5), 1978-1997.
- Henderson, J., Dicken, P., Hess, M., Coe, N. i Yeung, H. W. C. (2002). Global Production Networks and the Analysis of Economic Development. *Review of International Political Economy*, 9(3), 436-464.
- Johnson, R. C. i Noguera, G. (2012). Accounting for Intermediates: Production Sharing and Trade in Value Added. *Journal of International Economics*, 86(2), 224-236.
- Kandil, N., Battaïa, O. i Hammami, R. (2020). Globalisation vs. Slowbalisation: A Literature Review of Analytical Models for Sourcing Decisions in Supply Chain Management. *Annual Reviews in Control*, 49, 277-287.
- Kano, L. (2018). Global Value Chain Governance: A Relational Perspective. *Journal of International Business Studies*, 49(6), 684-705.
- Kimura, F. i Obashi, A. (2011). *Production Networks in East Asia: What We Know So Far*. (ADB Working Paper, 320).
- Kuźnar, A. (2017). Udział Polski w globalnych łańcuchach wartości. *Horyzonty Polityki*, 8(22), 4967.
- Laplume, A. O., Petersen, B. i Pearce, J. M. (2016). Global Value Chains from a 3D Printing Perspective. *Journal of International Business Studies*, 47(5), 595-609.
- Lee, E. i Yi, K.-M. (2018). Global Value Chains and Inequality with Endogenous Labour Supply. *Journal of International Economics*, 115, 223-241.
- Mudambi, R. (2008). Location, Control and Innovation in Knowledge-intensive Industries. *Journal of Economic Geography*, 8(5), 699-725.
- World Development Report. (2020). *Trading for Development. In the Age of Global Value Chains*. World Bank.

Zakończenie

Globalne łańcuchy wartości (GVC) są przedmiotem badań naukowych w czołowych ośrodkach naukowych na świecie. Jednocześnie ich wpływ na dynamikę powiązań gospodarczych wielu branż, krajów i regionów budzi zainteresowanie wśród elit politycznych współczesnego świata. Celem niniejszej monografii było scharakteryzowanie teoretycznych oraz empirycznych aspektów powstawania, ekspansji, a także transformacji globalnych łańcuchów wartości w wybranych regionach świata. Rozważania przeprowadzono w ramach dziewięciu rozdziałów, które ujęto w dwóch częściach: teoretycznej i empirycznej. W pierwszych czterech rozdziałach ukazano teoretyczne fundamenty globalnych łańcuchów dostaw, a w kolejnych pięciu podkreślono praktyczne aspekty ich funkcjonowania w Azji, Europie i Ameryce Północnej, z uchwyceniem kontekstu historycznego oraz perspektyw na przyszłość. W przeprowadzonych rozważaniach potwierdzenie znalazła teza sformułowana we Wstępie niniejszej monografii, w której stwierdzono, że globalne łańcuchy wartości kształtowały się pod wpływem procesów zachodzących w gospodarce światowej, determinujących kierunki rozwoju poszczególnych państw i regionów.

W części teoretycznej monografii wybrzmiała rola cyfryzacji oraz złożoności ekonomicznej w kształtowaniu procesów gospodarczych. Studia literaturowe dowiodły istotnego znaczenia technologii informacyjnych w koordynacji rozproszonych geograficznie etapów produkcji w kontekście współczesnych GVC. Nowe technologie komunikacyjne sprzyjają zwiększeniu różnorodności form organizacyjnych – od tradycyjnych hierarchii przedsiębiorstw po bardziej płynne i elastyczne struktury sieciowe – które pozwalają na efektywniejsze zarządzanie i kontrolę w ramach globalnych łańcuchów wartości. Indukowane przez innowacje zmiany w poziomie kosztów transakcyjnych wpływają na zmiany w geograficznym rozproszeniu produkcji, uwarunkowane zarówno przez aspekty technologiczne, jak i przez niezmiennie ważne decyzje dotyczące lokalizacji działalności.

Złożoność globalnych łańcuchów wartości oraz różnorodność ich uczestników, a także sposobów zaangażowania w sieci produkcyjne sprawia, że wpływ GVC na gospodarkę jest wielowymiarowy i tym samym trudny do jednoznacznego określenia. Udział w GVC sprzyja wzrostowi handlu międzynarodowego, dywersyfikacji zaopatrzenia, tworzy szanse na przyspieszenie rozwoju gospodarczego i technologicznego, a także umożliwia poprawę produktywności i tworzenie nowych miejsc pracy. Ważnym wyzwaniem pozostaje jednak zapewnienie bardziej równomiernego rozkładu korzyści pomiędzy zróżnicowanymi uczestnikami sieci produkcyjnych.

Brak jednolitych standardów analizy utrudnia porównywanie wyników badań oraz ocenę skutków uczestnictwa w GVC, zwłaszcza gdy dąży się do uwzględnienia wielu krajów. Wyodrębnienie i określenie jednoznacznego wpływu globalnych łańcuchów wartości na poszczególne sfery gospodarki jest dużym wyzwaniem i wymaga dostępu do szerokiego zestawu danych. Problemem pozostaje duża pracochłonność tworzenia tego rodzaju baz danych, z czym wiąże się brak możliwości ich częstej aktualizacji.

W części empirycznej monografii przywołano kontekst historyczny funkcjonowania globalnych łańcuchów wartości, wskazując, że postępująca digitalizacja procesów produkcji, ich automatyzacja i robotyzacja oraz rozwój sztucznej inteligencji mogą poprawić relatywną konkurencyjność krajów rozwiniętych, w tym także Chin. Jednocześnie należy podkreślić, że rozwój wskazanych zjawisk może wpłynąć na ograniczenie relokacji zadań produkcyjnych do krajów rozwijających się. Nie sposób w tym kontekście wykluczyć rekonfiguracji globalnych łańcuchów wartości w kierunku ich większej regionalizacji.

Analiza regionalna globalnych łańcuchów wartości przeprowadzona w regionach europejskim, azjatyckim oraz północnoamerykańskim ukazała wiele głębokich zmian w ich funkcjonowaniu. Przede wszystkim dostrzegalne jest przesunięcie popytu globalnego w kierunku wschodnim, w rezultacie wzrost pozycji rozwijających się dynamicznie rynków azjatyckich przesuujących się w górę łańcucha wartości w ramach regionalnych sieci produkcyjnych, wypierających z powodzeniem lokalnych dostawców części i komponentów z Europy i Ameryki Północnej. Dalsza ekspansja globalnych łańcuchów wartości w badanych regionach będzie determinowana dynamiką zachodzących tam procesów integracyjnych, szczególnie w odniesieniu do takich kwestii, jak: ograniczenie kosztów i ułatwień w handlu, rozwój infrastruktury teleinformatycznej, harmonizacja regionalnych standardów i reguł handlu towarowego i usługowego, ochrona inwestycji zagranicznych, własności intelektualnej i konkurencji, rozstrzyganie sporów czy transfer technologii. W przypadku Unii Europejskiej, gdzie procesy integracyjne osiągnęły relatywnie najwyższy poziom spośród studiowanych regionów, tendencja ku regionalizacji GVC w obliczu kolejnych szoków zdaje się scenariuszem wysoce prawdopodobnym.

Badania przeprowadzone w niniejszej monografii umożliwiają sformułowanie wytycznych i zaleceń do polityki gospodarczej. Poniżej wskazano kilka istotnych kwestii.

1. Rosnąca złożoność i dynamika łańcuchów wartości wymaga stosowania elastycznych strategii zarządzania i polityk adaptacyjnych. Wykorzystanie zaawansowanych narzędzi informatycznych i metod obliczeniowych otwiera nowe możliwości w modelowaniu dynamiki GVC, co pozwoli na identyfikację dotychczas niewidocznych wzorców i zjawisk.
2. Niezbędne jest ukierunkowanie publicznego wsparcia na rozwój infrastruktury technologicznej i logistycznej, wspieranie innowacji, a także skoncentrowanie się na edukacji, aby sprostać wymaganiom nowoczesnych GVC opartych w dużej mierze na *e-commerce*.
3. Bardzo ważne znaczenie w kontekście wyzwań stojących przed GVC ma współdziałanie państw, ugrupowań integracyjnych oraz organizacji międzynarodowych. Wśród istotnych obszarów współpracy należy wskazać na zagadnienia związane m.in. z deglobalizacją międzynarodowej architektury handlowej i produkcyjnej, postępującymi zmianami geopolitycznymi, zarządzaniem ryzykiem oraz regionalizacją GVC, intensyfikacją zmiany technologicznej czy dążeniem do osiągnięcia celów zrównoważonego rozwoju (SDGs).